

KELETEURÓPA ÉS ÉSZAKAFRIKA

LEGUTÓBBI BESZÁMOLÓNK (1941 december) óta a keleti hadszíntéren sok olyan történt, ami a jelen háború rendkívüli jelenségeihez már hozzászokott katonai szakértőket is meglepte.

Az még rendjén volt, hogy mikor az orosz tél 1941 novemberében teljes erővel és szokatlan szigorúsággal beköszöntött, a német hadsereg beszüntette az akkori hadihelyzet alapján feltehetőleg Moszkva elfoglalására irányuló hadműveleteit és téli szállásokban helyezkedett el. Ehhez nagyban Leningrad—Ilmen-tó—Rzsev—Orel—Kurszk—Charkov—Mariupol vonalát választotta. Minthogy egyes arcvonalrészek az említett vonalon már túllendültek, főleg a Leningrad és Moszkva közé eső térben, valamint Moszkvától délre, ezek a részek az arcvonal kiegyenesítése céljából tényereségük bizonyos darabját feladták. A telet a német hadvezetőség akként tervezte meg, hogy az arcvonalban fekvő városokat és nagyobb helységeket várszerűen megerősítette, de a köztük levő térközoeket, megszállatlanul hagyta, hogy csapatai zömét kímélhesse. Így adódtak az egyes támpontok között 50—60 km-es, sőt még szélesebb térközoek is, azonban az oroszoknak nem sikerült a német védelmi rendszer áttörése. Mikor aztán kítavaszkodott, az oroszok vagy önként vagy német ellentámadás hatása alatt s helyenként bizonyára érzékeny veszteséggel feladták a tél folyamán kivívt tényereségüket.

Ma még nem lehet végleges ítéletet mondani afelől, hogy ez a téli hadművelet melyik félnek használt vagy ártott jobban. Német részről már megállapították, hogy az orosz támadás, párosulva a nagy hideggel, nagy megpróbáltatásnak tette ki a német arcvonalat. Kétségtelen az is, hogy a támadó oroszok emberáldozata igen nagy volt. Nem is lehetett másként,

az időnként a —40 fokot is túlhaladó hidegben. Sok évszázados tapasztalat szerint a tél nem háborúskodásra való évszak. Nem is kedvelte a téli hadjáratokat egyetlen neves hadvezér sem. Nagy Frigyes például azt tartotta, hogy minden katonai ténykedés közül a téli hadviselés a legártalmasabb a hadseregre. Károly főherceg, az asperni győző azt tanította tábornokainak, hogy a tél rendszerint tönkreteszi a hadsereget. Napoleon az 1806/07. évi telet szállásokon töltötte el és csak orosz támadásra válaszolt, mikor nagy hóviharban, február 8-án megívta az eylaui csatát. 1812-ben is azért hagyta el még októberben Moszkvát, hogy a leghidegebb időszak (január) előtt elkerüljön orosz földről. Szerencsétlenségére a tél teljes erővel már november 3-án beköszöntött. Érdemes megemlíteni, hogy 1812-ben az üldöző orosz hadseregek is elvesztették a hideg következtében állományuk $\frac{1}{4}$ részét.

Az orosz hadvezetőség mikor elrendelte ezt a téli támadást, talán 1812-re gondolt és úgy vélte, hogy a tél megint az oroszok szövetségese lesz. Talán az is volt a célja, hogy a tél folyamán kiviható térbeli és egyéb eredményekkel az előző nyár és ősz folyamán elszenvedett csatavesztések hatása alatt mélypontra süllyedt erkölcsi erőt emelje, aztán, hogy az 1942 tavaszára várt német támadás időpontját kitolja. Csak később fog kiderülni, hogy milyen véráldozattal és mennyire közelítette meg a kitűzött célt.

Csodálatos mindenesetre az, hogy a téli hadműveletek nem vették el az orosz hadvezetőség kedvét tavaszi nagyarányú támadó hadműveletek tervezésétől.

Az orosz arcvonal májusban, mikor az orosz föld déli területein az olvadás utóhatásai (áradások) már elmúltak, két nagy támadásra készült fel. Az egyik — a keresi félszigeten — nem került végrehajtásra, mert megelőzte a német támadás. Az orosz cél csak Szebasztopol felmentése lehetett. Egyébként érthetetlen, hogy miért határozta volna el az orosz hadvezetés ezt a vakmerő lépést. Ilyennek kell ugyanis azt a tényt minősítenünk, hogy a keskeny keresi félszigeten, legfeljebb 40 km-es arcvonalon, visszavonulás lehetősége nélkül és csak arctámadás lehetősége mellett többszázezer főre rúgó haderőt összpontosított, tehát olyan csapatfelhalmozást végzett, amilyenre a hadtörténelemben még példa nem volt. A május 8-án megindított német támadás ezt az összezsúfolt orosz tömeget a szó szoros értelmében megsemmisítette. 160.000 orosz elfogatott. Csupán roncsok menekülhettek el a kaukázusi partra. A csata azt is látszott tanúsítani, hogy az előző évi minőségbeli különbség a két fél között nem módosult.

A keresi hadművelettel nagyban párhuzamosan, május 12-e és vége között zajlott le Charkovtól délre a másik orosz támadás és a német ellentámadás. A csata azzal végződött, hogy a német ellentámadás visszadobta a német vonalakba hatolt orosz seregeket. Ezek a német hadijelentés szerint csupán foglyokban 240.000 embert vesztek. A csatának egyébként nem volt az arcvonalak nagobbmértékű eltolódásában megnyilvánuló hatása. Az oroszok a Donec mögött helyreállították régi arcvonalukat, a németek a Donecen túl nem üldözték. Majd csak később fog kiderülni, hogy a charkovi orosz támadás elodázta-e s ha igen, mennyi időre a német nyári támadást.

A vázolt két csatavesztés után — amelyeket rövidesen követett Szebasztopol eleste — az orosz hadvezetés áttért a hadászati védelemre. Várt a német támadás megindulására és csak kisebb előtörésekkel iparkodott a maga csapatait élénkségben tartani és egyben ellenfele szándékait felismerni.

A nyári német támadás június 28-án indult meg nagyban Kurszk-Charkov vonalból és hatalmas lendülettel a Donig haladt előre. Ebben a hadműveletben résztvett egy magyar hadsereg is.

A támadás során derült ki, hogy az oroszok az eddigitől eltérő hadvezetéssel akarnak boldogulni. Timosenko tábornagnak egy zsákmányolt parancsából kitudt, hogy az orosz seregek felhatalmazást kaptak túlerős ellenséges támadás elől való kitérésre: a visszavonulásra.

Ez a rendszabály bizonyára helyénvaló lett volna 1941 nyarán és őszén, mikor szinte minden csata az orosz katonák százezreinek fogságba jutásával ért véget, csak azért, mert az orosz seregek bevárták a német támadást, ahelyett, hogy kihasználták volna azt az előnyt, amelyet nekik a hadszíntér óriási mélységi kiterjedése, tehát területfeladásoknak különösebb következmények nélkül való lehetősége nyújtott. Igaz ugyan, hogy 1941-ben a végső döntésig megvívott csaták után is óriási, a hadviselésre fontos területek mentek veszendőbe, de előbb tönkrementek a csaták elfogadására és megvívására rendelt seregek is, aminek az lett a következménye, hogy a csatákból — a katlanokból vagy zsákokból — megmenekült seregaradványok még nagy katonai akadályok (Dvina, Dnyeper, stb.) mögött fekvő jó állásokat sem tudtak megvédeni. Az orosz hadvezetés tehát a kisebb rosszat választotta, mikor a csaták elkerülése mellett döntött. Ez az eljárás azonban most már azt a veszélyt rejtheti magában, hogy az előző évben megfogyatkozott terület túlságosan lecsökken és a Szovjet képtelenné válik a háborúnak számbavehető erővel való folytatására.

Egyelőre mégis célszerűnek volt minősíthető, a hadi tudomány nézőszögéből, hogy az orosz arcvonalnak június 28-án megtámadott része visszament a Don mögé. A szóbanforgó 300 km széles arcvonalrésznek mintegy 200 km-re való hátrálása során az oroszok bizonyára súlyos véres veszteséget szenvedtek. Az egész hadműveleti időszakból az a benyomás meríthető, hogy Timosenko az utóvédek feláldozásával átmentette haderői zömét a Don középfolyása mögé. Így tudott ott nemcsak bizonyos ellenállás kifejtésére, hanem támadások végrehajtására is képes arcvonalat kialakítani.

A hagyományos orosz nehézkesség alól azonban csak az említett arcvonalrész tudta magát felszabadítani. Tovább délre, az Azovi-tengerig, az arcvonal túlhoszú ideig megmaradt a Don előtt, jóllehet fedetlenné vált északi oldala. Egyáltalában a Don-kanyarulatban való fekvéséből adódó nehéz visszavonulási viszonyai valószínűvé tették, hogy a német hadak most ezt az arcvonalrészt veszik sorra. Ezt a déli arcvonaldarabot s vele együtt a Kaukázust csak az menthette volna meg a nagyobb veszedelmektől, ha még a német támadás megindulása előtt gyorsan visszamegy a Don mögé.

A Don, ez az európai folyók között hosszúságban és vízterület nagyságban negyedik helyen álló folyam, még a nyári alacsony vízállás mellett is jelentékeny katonai akadály. Védelemre különösen alkalmasnak tekinthető volt folyásának legalsó, mocsárterületektől kísért része.

A nagyszerű német hadvezetéssel szemben azonban nem lehet hadászati hibákat megtorlás nélkül elkövetni. Még mielőtt az orosz hadak a Don-kanyarulatot kiürítették volna, hatalmas erejű német lökés nemcsak Rosztovot ragadta ki az oroszok kezéből, hanem a Don torkolatától délre eső, tehát a Don védelmére döntő jelentőségű Batajszkot is, amely pont elestével a Don-tól délre, vele párhuzamosan két — a Szál és Manyics folyó által jelzett — védővonal tartása lehetetlenné vált. Ez a csapás nyilvánvalóan megzavarta az orosz vezetőket. Talán úgy látták, hogy az orosz seregek túlságosan beletanultak a hátrálásba és már jó védőállásokban sem maradnak meg, vagy pedig arra a meggyőződésre jutottak, hogy minden további térfeladás katasztrofális következményekkel járhat. Sztálin mindenesetre elrendelte az utolsó emberig való helytállást. Lehetséges, hogy ez a parancs nem vonatkozott a Kaukázus vidékére. Ott ugyanis az orosz hadak hosszabb megállás

nélkül mentek vissza. Helyenként ugyan, mint például Krasznodarnál, heves harcokra került sor, de valószínű, hogy csak elszántan kitartó orosz utóvéddek iparkodtak a német előnyomulást késleltetni.

Jelen közlemény lezárásakor a helyzet az, hogy az orosz arcvonal déli szárnya leszakadt a középtől. A nagy arcvonalnak a közép Dontól Lenin-grádig terjedő része még áll, a leszakadt rész elszorult a Kaukázusba s az ettől a hegységtől északra fekvő területnek nyugati fele már a győzelmes német hadak kezén van. Keleti felében a német előnyomulás még nem haladt ennyire előre. Feltehető, hogy az oroszok és szövetségeseik ezen a kaukázusi hadszíntéren a hegység gerincét és ezzel együtt az orosz olajmezők közép-pontját, Bakut tartani szándékoznak.

A védelem az adott esetben, dacára az igen magas hegygerinc nyújtotta jó állásnak, nem egyszerű dolog, illetve ezt egyedül az oroszok nem végezhetik el megbízhatóan. A támadással csak a hosszas visszavonulástól megrendült orosz csapatok és talán még a Kaukázusban hevenyészett kötelek állíthatók szembe. További nehézség az, hogy a Kaukázusnak nincs meg a kellő nagyságú mögöttes országrésze, ami pedig megkívánatik egy nagyobb hadseregnek mindenféle szükséglettel való kielégítéséhez. Van azonban a Kaukázusnak egy nagy helyzeti előnye, ami abból adódik, hogy megtartásában az angolok is érdekelték. Ez a hatalmas hegylánc védi ugyanis az iraki és iráni olajmezőket. Feltehető azért, hogy az oroszok és angolok között már régebről volt megegyezés a közös védelemre és hogy annak részleteit is megállapították az augusztus elején Moszkvában tartott tanácskozásokon.

A védelem persze csak akkor volt aránylag könnyen megvalósítható, mikor még orosz hadosztályok mint megszálló csapatok tartózkodtak Irán északi részében és ezenfelül két angol (a 9. és 10.) hadsereg a Közel-Keleten: Iránban, Irakban és Szíriában volt. Mindezeknek a haderőknek jórésze igénybevehető volt a Kaukázus védelmére is. Ma azonban ez a kedvező helyzet már nem áll fenn. Valószínűnek kell tartanunk, hogy az említett orosz hadosztályok a német nyári támadás hatása alatt szorongatott helyzetbe került orosz déli szárny megerősítése céljából már eltolódtak a Kaukázusról északra eső területbe és ott belesodródtak a nagy visszavonulásba. Az angol 9. és x. hadsereg minden nélkülözhető része pedig elvonult Egyiptomba, hogy feltartóztassa a tobruki csata után olyan hatalmas lendületbe jutott német-olasz üldözést. Ez sikerült, de egyúttal meggyengült a közelkeleti angol pozíció. Feltehető, hogy most már jelentősebb angol haderők nem vonhatók el a Közel-Keletről a Kaukázusba annak kockázata nélkül, hogy Iránban és Irakban az angol megszállás ellen komoly megmozdulás ne történjék. Itt van az összefüggés a Kaukázus gerincéhez közeledő német előnyomulás és az északafrikai német-olasz hadműveletek között. Ugyan az orosz-angolszász szövetség van a hadászati belső vonalon, de hol van az a hadvezér, aki ezt ki tudná használni?

Még egy pár gondolat az északafrikai hadszíntérről.

A nyár elején Tobruknál rendkívül kellemetlen meglepetés érte az angolokat. Tavasszal már úgy látták az angolok, hogy az 1940 óta Bengházi és Marsa Matruh között ide-oda cikázó hadműveletek Egyiptom biztonsága nézőszögéből véglegesen nyugvópontra jutottak azzal, hogy Cirenaika keleti felében az angol haderő nemcsak elhelyezkedett, hanem oly hadianyagbeli fölénybe került, ami emberi számítás szerint nemcsak elegendő lehetett a magasabb rendű német hadvezetés és német harcmodor kiegyensúlyozásához, hanem még támadásra is képesített. Maga Churchill adta hírül a világnak, hogy Tobruknál — a csata kezdetén — az arány harcikocsikban 7: 5, ágyúkban 8: 5 volt az angolok javára. A csata mégis az angol 8. hadsereg

igen súlyos vereségével végződött és nagy megerősítés nélkül képtelen lett volna a Nílus völgyének megvédésére.

A dolog annál kínosabb volt, mert az angolok nagy helyzeti előnnyel is rendelkeztek. Ez abból adódott, hogy Észak-Afrikában az angol hadvezetés támaszkodott az arcvonala háta mögött fekvő, élelmi cikkekben gazdag területekre: Egyiptomra és Szudánra (a kettőnek együttesen 21 millió lakosa van), ami annyit jelentett, hogy az angol 8. hadsereg élelmezés terén nem szorult tengerentúli utánszállításra, vagyis hogy e helyett ugyanolyan súlyú hadianyagot kaphatott. Ha a két szemben álló hadsereg létszámát egyenként 200.000 fővel számítjuk, úgy ez egyenként napi 400 tonna súlyt jelent élelmezésben, amit a német-olasz hadsereg részére tengerentúlról kellett szállítani. Az utóbbi hadsereget ugyanis a 700.000 lakosú Líbia talán csak datolyával láthatta el, de minden falat kenyeret (lisztet) Németországból kellett megkapnia.

Ami a pillanatnyi harctéri helyzetet illeti, az elalameini angol állások jók Egyiptom védelmére, de annál kedvezőtlenebbek egy támadó hadművelet megindításához, már pedig a hadihelyzetet csak ezzel lehetne megfordítani.

Ezzel szemben áll az, hogy a nyári hadműveletek orosz földön még nem értek véget és hogy Anglia nemcsak Észak-Afrikában kap súlyos sebeket. Ezenfelül az angolszász hatalmak már nem sokáig kerülhetik el, hogy hozzáfogjanak a „második“ arcvonal megteremtésének rendkívüli kockázattal járó kísérletéhez.

JULIER FERENC